

UDC (УДК) 343.98
JEL Classification: K40 K41

Дуфенюк Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: oxpostfb@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6529-4036

СУБ'ЄКТИВІЗМ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Висвітлено поняття суб'єктивізму експерта, залученого для проведення судової експертизи у кримінальному провадженні; розглянуто вплив суб'єктивізму на хід та результати розслідування. Авторка звертає увагу на закордонний досвід критичної оцінки висновків експерта. Показовими у цьому контексті є справа Б. Мейфілда та експериментальні дослідження польських колег. Особливої уваги заслуговують запропоновані шляхи мінімізації суб'єктивізму у діяльності експерта.

Ключові поняття: судовий експерт, судова експертиза, кримінальне провадження, висновок експерта, суб'єктивізм.

Dufeniuk Oksana,

PhD in Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department
of Criminal Procedure and Criminalistics
Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: oxpostfb@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6529-4036

EXPERT'S SUBJECTIVISM IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. The forensic expert applies special technique, methodology and knowledge during the process of preparing an opinion in criminal proceedings. These tools are not available to the investigator, prosecutor, juror, judge. As a result, law enforcement agencies often estimate the expert's conclusion as the main source of evidence. But there are many operations in expert activity when technology is not decisive. The subjective expert's assessment of the objects of the research sometimes becomes the most valuable thing in this process.

Subjectivism can be the cause of alternative views on the same problem. It can also complicate the adoption of proper procedural decisions. Although it is impossible to avoid expert's subjectivity at all, it is advisable to discuss the mechanism of the reducing its impact.

The purpose of the article is to study subjectivity in forensic expert's work, to describe its impact on criminal proceedings in Ukrainian and foreign judicial practice, and to determine the prospects for overcoming it.

It is proposed to consider under the concept of «expert's subjectivism» the expert's assessment of objects, facts, phenomena on the basis of expert's own knowledge, life experience, professional experience, personal thoughts, qualifications. An expert's subjectivism may influence the choice of objects for research; choice of research methodology; choice of technical tools; interpretation of obtained results of research; description of the course and results of the study; formulating answers to questions. The case of B. Mayfield is indicative in this context.

The expert's opinion is an important and indispensable source of evidence in criminal proceedings. It is possible to reduce subjectivism by introducing innovative technologies into expert work, developing unified standards and research methods for each field of forensic examination, motivating experts to verify their qualifications through the self-control tests.

Key concepts: forensic expert, forensic examination, criminal proceedings, expert opinion, subjectivism.

Вступ

Експерт, залучений для потреб кримінального провадження, має бути неупереджений, об'єктивний, кваліфікований, має вміння застосовувати новітні технології у галузі *forensic science* і, бажано, формулювати категоричні, чіткі та вичерпні відповіді на поставлені питання. Це в ідеалі, в теорії. На практиці, експертом є, передусім, людина, яка має екзистенційною властивістю сумніви, помилкові рішення, оцінювання всього крізь призму особистого досвіду, знань, кваліфікації, а навіть психологічних особливостей. В одній і тій же справі один експерт може виявитися більш рішучим і категоричним, тоді як інший – матиме сумніви і далі шукатиме спосіб їх обґрунтувати чи спростувати; один експерт може застосувати одну методику дослідження і отримати одні результати з певною похибкою, тоді як інший може застосувати альтернативну методику і отримати дані, які суттєво відрізняються.

Суб'єктивізм експерта, який є носієм спеціальних знань, що «недоступні» пересічному слідчому, прокуророві, слідчому судді, присяжному, судді, може стати на заваді прийняття правильних процесуальних рішень у справі, оскільки, як снігова лавина, може сформувати неправильну оцінку доказової інформації ініціаторами експертизи. У міжнародній практиці були приклади, коли небезпека «сліпої віри» у висновок експерта завершувалась судовими помилками. І хоча зовсім уникнути суб'єктивізму ані в судово-експертній, ані в інших сферах діяльності людини неможливо, а формулювання тільки ймовірних висновків у світлі засади *in dubio pro reo* не відповідатиме потребам практики, доцільно вести дискусію про механізми, покликані мінімізувати вплив суб'єктивного чинника на об'єктивні результати експертних досліджень.

Процесуальні та криміналістичні питання залучення експерта у кримінальному провадженні розглядали Ю. Аленін, В. Абрамова, О. Жеребко, А. Іщенко, О. Калужна, Н. Клименко, В. Т. Маляренко, І. Пиріг, О. Моїсєєв, І. Когутич, А. Кофанов, Б. Романюк, М. Салтєвський, М. Сегай, М. Скригонюк, Ю. Форіс, Ю. Черноус, В. Шепітько, М. Щербаковський.

Упродовж останніх 15 років було захищено низку дисертацій, тематика яких стосувалася судово-експертної діяльності. Зокрема, авторами цих монографічних досліджень є С. Лапта «Правові та наукові основи використання судових експертиз при розслідуванні злочинів» (2006), В. Юрчишин «Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України» (2006), В. Шерстюк Організаційно-правові та морально-психологічні

засади судово-експертної діяльності (2007), В. Курдюков «Теоретичні засади та критерії обов'язкового призначення судових експертів у кримінальному процесі України» (2009), Г. Лузанова «Юридико-психологічні засади призначення та проведення судово-психологічних експертиз у кримінальному провадженні» (2015), В. Рубцов «Кримінально-правова оцінка порушень, допущених у ході експертної діяльності» (2016), Е. Сімакова-Єфремян «Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень» (2017); А. Дудич «Експерт як учасник кримінального провадження» (2017) та ін.

Безумовно, названі науковці зробили суттєвий внесок у розвиток української судової експертології, та попри це, більшість вчених у своїх дослідженнях роблять акцент на проблемах процесуального статусу експерта; правового регулювання його участі у кримінальному процесі; змісті, формі, класифікації та значенні висновків експерта; взаємодія експертів з органами досудового розслідування. Водночас поза увагою залишається вкрай важливе питання – як суб'єктивізм, який притаманний кожній сфері людської діяльності, може впливати на зміст експертних висновків, а в підсумку, на прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Метою статті є дослідження суб'єктивізму в експертній діяльності, його впливу на хід кримінального провадження в українській та зарубіжній судово-слідчій практиці, а також визначення перспектив його подолання. Для досягнення мети необхідна реалізація наступних завдань: окреслити значення висновку експерта як джерела доказу для кримінального провадження; визначити сутність поняття «суб'єктивізм в експертній діяльності» та його вплив на формулювання висновків; визначити перспектив мінімізації суб'єктивізму в експертній діяльності.

1. Значення висновку експерта як джерела доказів у кримінальному провадженні

Українське кримінальне процесуальне законодавство містить норму-дефініцію, яка чітко визначає сутність висновку експерта. Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ст. 101 КПК України). Висновок експерта не має вийнятового значення для органів досудового слідства, прокурора та суду і обов'язково на загальних засадах має піддаватися ретельній оцінці, як і

інші джерела доказів, за наступними критеріями: належність (ст. 85 КПК України); допустимість (ст.ст. 86–90 КПК України); достовірність; достатність та взаємозв'язок для прийняття відповідного процесуального рішення (у сукупності з іншими зібраними доказами). Таким є підхід законодавця, що цілком відповідає європейським стандартам. На думку О. Гричини, додатково варто розглядати повноту, ясність, обґрунтованість, автентичність, відповідність висновку експерта іншим доказам [1, с. 142–144]. Утім судово-слідча практика дещо інша, адже досить часто вбачає саме у висновку експерта «вирішальне слово» на користь або некористь підозрюваного (обвинуваченого/підсудного).

Візьмемо до прикладу випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК України), незаконного поводження зі зброєю (ст. 263 КК України), незаконного зберігання наркотичних засобів без мети збуту (ст. 309 КК України), підроблення документів (ст. 358 КК України), незаконного виготовлення спиртних напоїв (ст. 204 КК України) та ін. В усіх кримінальних провадженнях, розпочатих за вказаними статтями, обов'язковим елементом криміналістичної методики розслідування є судова експертиза, без висновку якої неможливо зробити остаточну кваліфікацію кримінального правопорушення, повідомити про підозру і, безумовно, винести кінцеве процесуальне рішення. Дані, отримані з використанням спеціальних лабораторних методик, технічних засобів та експертних технологій дослідження, неможливо отримати в жодній іншій спосіб або замінити показаннями осіб чи протоколами інших слідчих (розшукових) дій. Це, своєю чергою, часто призводить до безумовного прийняття висновку експерта як авторитетного джерела доказової інформації.

Зрештою такий підхід є характерним не тільки для української судово-слідчої практики. У системі польського кримінального судочинства висновок експерта, за словами М. Цалкевіч (Calkiewicz, 2008), також часто трактується як «коронний доказ» (*dowód koronny*), що означає, що у разі певних сумнівів щодо справи або вини обвинуваченого суд чи прокурори перекладають тягар відповідальності за прийняте процесуальне рішення на експерта [2, с. 26]. Водночас слушно зазначає Й. Стоєр-Полянська (Stojer-Polańska, 2016), наука має використовуватись для потреб кримінального процесу в такому обсязі, в якому це можливо, однак надмірна абсолютизація наукових доказів може мати негативний вплив на реалізацію засади вільної оцінки доказів [3, с. 60–61]. Запобігти цьому має прийнята в доктрині аксіома, що

докази, які містяться у висновку експерта, не вважаються надзвичайним джерелом знань процесуального органу, виключеним із-під його контролю [4, с. 166].

Доказове значення висновку експерта відображає: по-перше, його місце в системі інших доказів, які є у кримінальному провадженні; по-друге, рівень аргументованості результатів експертних досліджень; по-третє, забезпечення можливості його логічного сприйняття та розуміння слідчим, прокурором, слідчим суддею, іншими учасниками кримінального процесу. Доказове значення висновку експерта, на думку вчених, також полягає у тому, що він перешкоджає уповноваженій особі ухвалювати необґрунтоване процесуальне рішення у кримінальному провадженні, а також унеможлиблює відхилення результатів експертизи без достатніх на це підстав. Тож у тексті висновку експерт має надати аргументовану оцінку результатів проведених досліджень, обґрунтувати висновки, сформулювати інтегровану картину опису перебігу та результатів дослідження [5]. Відомості, які містяться у висновку, як зазначає М. Щербаковський, можуть бути використані не тільки у кримінально-процесуальному (джерело доказів), а й у кримінально-правовому (джерело відомостей про об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину), криміналістичному (засіб перевірки версій, моделювання та реконструкцій, подолання протидії розслідуванню, планування розслідування тощо) та кримінологічному (основа профілактичної роботи експерта) аспектах [6, с. 24–30].

2. Суб'єктивізм в експертній діяльності: що це таке і що з ним робити?

Під поняттям «суб'єктивізм» у контексті дослідження пропонується вважати оцінку експертом об'єктів, фактів, явищ на основі власних знань, життєвого досвіду, професійного досвіду, особистих переконань, кваліфікації. Суб'єктивізм є невід'ємним елементом будь-якої сфери людської діяльності. І слідчий, і прокурор, і суддя також попри необхідність збереження об'єктивності, приймають суб'єктивні рішення в силу природи формування «внутрішнього переконання». Однак не завжди суб'єктивізм веде до помилок. Результатом суб'єктивізму є певна думка (переконання), яке може бути помилковим, а може і не бути. Для прикладу, в ідентифікаційних дослідженнях, де існує брак достатньої кількості вагомих ідентифікаційних ознак, може виникнути конкуренція альтернативних думок двох експертів, при якій один вважатиме, що з великою ймовірністю тотожність встановлена, а інший – матиме сумніви

і вирішить навпаки. І не тільки тому, що можливо має менше знань чи досвіду, але й тому, що має свій суб'єктивний погляд на трактування результатів дослідження. Жодного з цих експертів звинуватити у несумлінності, упередженості неможливо, адже наука не запропонувала інноваційних технологій для усіх галузей експертних досліджень, які б без участі експертів здійснили аналіз і на основі статистичних даних автоматично видали результат. Показовим є приклад, приведений практиками, про те, що інструментальні методи у почеркознавчих дослідженнях підписів не застосовують, а тому розгін і розстановку графічних знаків експерти визначають за середніми показниками, «на око» [7, с. 105]. Навіть у такій точній галузі як ДНК-дослідження, де більшість процесів автоматизовані і ґрунтуються на статистичній обробці даних, висновок експерта надається з певним, нехай і невеликим, але відсотком сумніву.

Суб'єктивізм експерта в судово-експертній діяльності може виявлятися у наступних напрямках:

- підбір об'єктів для дослідження (один експерт все досліджує, зважаючи на те, що йому надали, в той час як інший клопотав би про надання додаткових об'єктів, зразків, даних);
- вибір методики дослідження;
- вибір технічних засобів;
- інтерпретація отриманих результатів порівняльних, експериментальних та інших досліджень;
- опис ходу та результатів дослідження;
- формулювання відповідей на питання ініціатора судової експертизи.

Ахіллесовою п'ятою є питання критеріїв, якими має керуватися експерт під час оцінки об'єктів дослідження, визначенні ідентифікаційних ознак, ступеня їх збігу. Одні вчені вважають, що в основі таких оцінок мають бути якісні параметри, інші науковці зазначають про необхідність зміни парадигми криміналістики та перехід до кількісних параметрів. Водночас кількісні дослідження (фізико-хімічні, генетичні, трасологічні, дактилоскопічні тощо) вважаються більш об'єктивними, оскільки в основі висновків є заміри і статистичний аналіз. Натомість якісні дослідження суб'єктивні [8, с. 26–43; 4, с. 227].

Слушно констатує А. Козічак (Koziczak, 2015), кожна експертиза є настільки ж добра, наскільки добрий експерт, який її виконує [9, с. 149]. Суб'єктивізм тісно пов'язаний з особистими та професійно важливими якостями експерта. Так, до прикладу, практики акцентують, що мікроморфологічне дослідження волосся «... потребує як систематизованих знань, так і зорових навичок у поєднанні з

добросовісністю, посидючістю, увагою і терпінням. Без цих професійних якостей розраховувати на успішне проведення експертизи волосся не варто» [10, с. 115].

Міжнародну спільноту турбують і випадки застосування псевдонаукових методів дослідження (в англійській літературі має назву – *junk science*), що на суб'єктивну думку окремого експерта дає змогу отримати достовірні результати, хоча насправді є далеким від реальних обґрунтованих результатів. Йдеться про ніким не апробовані, вигадані методики. Наприклад, в одній зі справ експерт обґрунтував свою позицію, опираючись на дані досліджень трьох науковців, проте пошуки наукових статей, патентів чи інших матеріалів, підтверджуючих обговорення в науці цієї методика та її визнання науковою спільнотою, виявлено не було. Як потім з'ясувалось, експерт вигадав ці прізвища та назву методики просто, щоб посилити авторитетність свого висновку. Саме тому у багатьох країнах європейського континенту, в США впроваджено стандарт Дауберта для оцінки на скільки авторитетною методикою послуговувався експерт [11].

Безумовно, найбільшу небезпеку для кримінального провадження несе той суб'єктивізм, який детермінує появу помилок у висновках, а потім і в кваліфікації дій правопорушника, застосуванні заходів забезпечення, прийнятті кінцевого процесуального рішення судом. У цьому контексті показовим прикладом є справа Б. Мейфілда (B. Mayfield).

3. Наслідки суб'єктивізму експерта на прикладі справи Б. Мейфілда

У березні 2004 р. за три дні до парламентських виборів Мадрид сколихнула серія вибухів на залізничному вокзалі. Під час огляду місця події було виявлено сумку, в якій ймовірно, на думку фахівців, містились детонатори. З цієї сумки вдалося вилучити більш-менш чіткий відбиток пальця руки з дуговим візерунком, який міг належати підозрюваному. Мадридська поліція тісно співпрацювала з Інтерполом та ФБР. Експерти американського відомства, застосовуючи комп'ютеризовану канадську методику ACE-V (*Analysis, Comparison, Evaluation and Verification*), встановили збіг 7 точок. Далі перший експерт розпочав перевірку з допомогою системи AFIS (*Automated Fingerprint Identification System*), в результаті якої було підтверджено збіг аж 15 ознак. Експерти, які мали б верифікувати (перевірити) висновок першого експерта, повірили авторитетній думці свого колеги з багатолітнім досвідом роботи і підтвердили висновок, що відбиток належить Б. Мейфілду, внаслідок

чого останній був заарештований у зв'язку з підозрою у вчиненні терористичних актів. Відбитки Б. Мейфілда містилися в базі даних у зв'язку з його попередньою службою в армії, а до того ж він був раніше затриманий у 1984 р.

Однак іспанці продовжили дослідження і виявили розбіжності, про які повідомили фахівців із ФБР. Реакція була негативна. Обурені експерти «ми ж бо з ФБР!» навіть збільшили зображення сліду, щоб продемонструвати збіги ознак другого та третього рівнів і з впевненістю категорично констатували збіг у системі та тотожність виявленого сліду та зразка відбитка пальців Б. Мейфілда [12, s. 336]. На сто відсотків вони були впевнені у результаті, і на сто відсотків – були далекі від істини. Завершилась справа тим, що мадридські спеціальні служби довели, що відбиток залишений вихідцем із Алжиру О. Даудом (Daoud), який був терористом. Б. Мейфілда звільнили з-під арешту і він зміг відсудити 2 млн. доларів США як відшкодування за неправомірний тимчасовий арешт [12, s. 336; 13].

Закономірно, що після цієї гучної справи було створено спеціальний комітет для з'ясування причин такої ситуації. Три експерти ФБР були усунені від виконання обов'язків, а їхні висновки, видані за останні два роки, підлягали перевірці. У підсумку з'ясовано, що помилка була суб'єктивного характеру, а не методологічного чи будь-якого іншого. У 2006 р. оприлюднено звіт ФБР щодо справи Б. Мейфілда [14]. Суб'єктивізм полягав тому, що не були враховані відмінні ознаки, а тільки збіги (які дійсно мали місце). До того ж версію спеціальних служб підтверджувала і контекстуальна інформація, оскільки Б. Мейфілд сповідує іслам, а ще захищав в одному із процесів підозрюваних у тероризмі осіб. Для правоохоронців складалася повна суб'єктивна картина, яка й зумовила нехтування засадою «розумного сумніву» [4, с. 228].

Дослідження фактору суб'єктивізму та частоти його впливу на висновки експертів в Україні не проводились. Натомість цікавим є описаний В. Квятковською-Дарул та Ю. Вуйцікевічем (Kwiatkowska-Darul & Wójcikiewicz, 2008) досвід польських колег, які провели експеримент серед шести експертів у галузі дактилоскопії. Умови експерименту були такі:

на першому етапі було взято по вісім висновків дактилоскопічних експертиз експертів (до слова, усі експерти мали стаж понад 5 років експертної діяльності), 4 з яких встановлювали тотожність, а 4 – виключали тотожність об'єктів;

на другому етапі було змінено контекстуальну інформацію (хто, коли, за яких обста-

вин і що вилучив) і надано кожному експерту його ж комплект (тобто той, по якому він вже раніше давав висновок) з восьми матеріалів для дактилоскопічного дослідження;

на третьому етапі відбувся аналіз отриманих результатів, під час якого виявилось, що тільки двоє із шести експертів, незалежно від контекстуальної інформації дали аналогічні до попередніх висновки. Усі інші хоча б раз змінили свої висновки, а один з експертів аж тричі (!) змінив своє рішення [12].

Це означає, що існує достатньо висока потенційна загроза хибних висновків експертів з причин суб'єктивної природи експертної діяльності, які ані під час досудового розслідування, ані під час судового розгляду не виявляються.

4. Перспективи нівелювання суб'єктивізму в експертній діяльності

Подолати суб'єктивізм в експертній діяльності цілковито неможливо. Можна вести мову тільки про його зменшення. Варто шукати шляхи мінімізації участі людини в дослідницьких процесах, адже тоді можна сподіватися на зменшення хибних висновків. Допомогти в реалізації цього завдання може, передусім, інноваційний розвиток *forensic science*, широке впровадження новітніх технологій, здатних самостійно аналізувати інформацію (дослідницький матеріал) і на основі статистичної, математичної чи іншої обробки даних генерувати з великою точністю та достовірністю результат. Водночас вдосконалення потребує алгоритмізація діяльності експерта. Так, після справи Б. Мейфілда розпочався процес розробки рекомендацій, що дали б змогу усунути суб'єктивізм у подальших ідентифікаційних дослідженнях у галузі дактилоскопії, а саме:

– впроваджено додаткові вимоги до документації ACE-V;

– впроваджено «сліпу верифікацію», коли результат першого дослідження залишається невідомим для експерта-верифікатора;

– експерт-верифікатор зобов'язаний шукати не тільки збіги, а й розбіжності ознак;

– упроваджено додаткову верифікацію у пріоритетних справах;

– урегульовано правила розділення справ, яке, відповідно до нового порядку дослідження, мають робити звичайні експерти, а не керівники, оскільки стаж роботи не завжди впливає на вироблення умінь [12, s. 336–338].

Ще одним дієвим способом мінімізації суб'єктивізму є впровадження єдиних стандартів роботи експерта, методик проведення та інтерпретації результатів досліджень. Для

кожної галузі наукового знання, що застосовується у кримінальному провадженні має бути розроблено в деталях алгоритм дій, яким має керуватися експерт. Такий підхід дасть змогу уникнути довільного трактування результатів. Прикладом прогалин у цій сфері може слугувати нарікання експертів-практиків про те, що одним з найпоширеніших запитань під час проведення експертизи продуктів пострілу, є таке: «Чи проводилися постріли після останнього чищення зброї?», проте загальної думки щодо критеріїв, якими потрібно керуватися для відповіді на це запитання, в експертів до цього часу немає [15, с. 127].

Над визначенням єдиних критеріїв, стандартів, технічних умов експертної діяльності працюють національні інституції та створюються з цією метою міжнародні організації. Зокрема, таку мету ставить перед собою Європейська мережа інститутів судових експертиз (*European Network of Forensic Sciens*), яка офіційно налічує біля 70 установ-членів науково-дослідних установ із 36 країн. Діяльність цієї організації спрямована на планування стратегічного розвитку та підвищення якості судово-експертної науки та практики в Європі, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, поширення добрих практик судових експертиз, забезпечення комунікації між експертними установами з метою вироблення міжнародних стандартів та уніфікації процедур експертних досліджень [16]. Сьогодні глобальною тенденцією є прагнення уніфікувати підходи до судово-експертної діяльності з метою створення єдиного європейського простору, на території якого усі країни-члени взаємно визнаватимуть у кримінальному процесі повноваження експертів та висновки експертиз як джерела доказів незалежно від країни, в якій експерт здобув кваліфікацію та постійно працює.

Позитивний ефект має стимулювання виконання експертами тестів самоконтролю. Йдеться про можливість замовлення у спеціалізованих лабораторіях спеціальних наборів для дослідження, виконання експертиз та відправки відповідей на електронну пошту установи. Установа повідомляє про наявність чи

відсутність помилок і це дає змогу експерту самостійно верифікувати чи правильно він застосовує методику, чи правильно обирає засоби і матеріали, чи правильно інтепрететує результати. Великою перевагою таких тестів є відсутність негативних наслідків для експерта у формі дисциплінарних стягнень чи інших заходів. Недоліком тестування є вартість комплексу завдань і витрати часу на їх дослідження. Втім прагнення підвищити кваліфікацію, бажання бути якомога ближчим до об'єктивної істини стимулює європейських експертів до активного використання такого інструменту самовдосконалення.

Висновки

Отже, проведене дослідження дає змогу визначити наступні головні тези:

по-перше, висновок експерта дійсно є важливим і незамінним джерелом доказів у кримінальному провадженні, на підставі якого у сукупності з іншими доказами приймаються рішення про кваліфікацію кримінальних правопорушень, застосування заходів забезпечення, притягнення до відповідальності винуватих осіб;

по-друге, суб'єктивізм є елементом будь-якої діяльності людини, зокрема і судово-експертної, що передбачає оцінку експертом об'єктів, фактів, явищ на основі власних знань, життєвого досвіду, професійного досвіду, особистих переконань, кваліфікації;

по-третє, мінімізувати суб'єктивізм можна впроваджуючи новітні технології, високочутливі аналітичні засоби у судово-експертну діяльність, що дають змогу отримати більш точні та достовірні результати, розробляючи уніфіковані стандарти та методики роботи експертів у кожній галузі зокрема, мотивуючи експертів верифікувати свою кваліфікацію за допомогою тестів самоконтролю.

Кожний висновок експерта варто піддавати розумному сумніву та критичній оцінці, незалежно від галузі та методики дослідження, авторитету експерта, категоричності відповідей та їх релевантності в стосунку до всіх інших зібраних доказів.

Список використаних джерел

1. Гричина О. В. Судова експертиза в системі процесуальних дій як одне з джерел судових доказів в кримінальному, цивільному та господарському процесах. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2015. Вип. 60. С. 135–145.
2. Całkiewicz M. Wykorzystanie opinii biegłego w polskim procesie karnym. *Problemy kryminalistyki*. 2008. № 259. S. 26–37.
3. Stojer-Polańska J. Kryminalistyka w mediach. Wpływ seriali kryminalnych na postępowanie karne. Poznań: Silva Rerum, 2016. 345 s.

4. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
5. Моїсєєв О. М. Аргументаційні властивості висновку експерта і шляхи підвищення його доказового значення. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2707/%CE>.
6. Щербаківський М. Г. Напрями використання судових експертиз у кримінальному процесі. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 32–40.
7. Купельська Г. І., Кравець В. Л. Загальні ознаки та доцільність їх конкретизації на стадії роздільного дослідження почеркознавчої експертизи підписів. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26). С. 102–106.
8. Moszczyński J. Przejście od badań jakościowych do ilościowych – nowy paradygmat kryminalistyki czy tylko akademicka dyskusja. *Paradygmaty kryminalistyki* / J. Wójcikiewicz, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz (red.). Kraków: Wydawnictwo UJ, 2016. S. 26–43.
9. Koziczak A. Pomiar jako podstawa identyfikacji kryminalistycznej. *Współczesna kryminalistyka. Wyzwania i zagrożenia* / V. Kwiatkowskiej-Wójcikiewicz, M. Zubańskiej (red.). Szcztyno: Wydawnictwo Wyższa szkoła policji w Szczytnie, 2015. S. 143–149.
10. До питання дослідження регіонального волосся людини в судовій практиці: довідкова інформація для інтерпретації / О. Ю. Канюка, Н. В. Морозкіна, О. Б. Юськів, О. І. Цебржинський. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26), С. 107–116.
11. Fisher B. A. J. A new challenge for expert witnesses relying on subjective information. *Forensic Sci Res*. 2017. 2(3) P. 113–114. doi: 10.1080/20961790.2017.1342587. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6197117/>.
12. Kwiatkowska-Darul V., Wójcikiewicz J. Czy «niewinny nie musi się bać?» Rozważania na kanwie sprawy Brandona Mayfielda. *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi M. Owocowi*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2008. S. 333–342.
13. Brandon Mayfield. URL: <https://www.nytimes.com/topic/person/brandon-mayfield>.
14. A Review of the FBI's Handling of the Brandon Mayfield Case. URL: <https://oig.justice.gov/special/s0601/exec.pdf>.
15. Єштокін В. І., Лінючев Г. В. До питання виявлення слідів пострілу після останнього чищення зброї. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26). С. 126–130.
16. European Network of Forensic Sciens. URL: <http://enfsi.eu>.

References

1. Hrychyna, O. V. (2015). Sudova ekspertyza v systemi protsesual'nykh diy yak odne z dzherel sudovykh dokaziv v kryminal'nomu, tsyvil'nomu ta hospodars'komu protsesakh [Forensic examination of the system of measure, as a source of forensic evidence in criminal, civil and commercial litigation]. *Teoriya y praktyka sudebnoy ekspertyzy (The theory and practice of forensic examination)*, 60, 135–145 [in Ukr.].
2. Calkiewicz, M. (2008). Wykorzystanie opinii biegłego w polskim procesie karnym [The use of expert opinion in the Polish criminal trial]. *Problemy kryminalistyki (Problems of forensic science)*, 259, 26–37 [in Pol.].
3. Stojer-Polańska, J. (2016). Kryminalistyka w mediach. Wpływ seriali kryminalnych na postępowanie karne [Forensics in the media. Impact of crime film series on criminal proceedings]. Poznań: Silva Rerum. 345 s. [in Pol.].
4. Dufeniuk, O. M. (2018). Ekspertyza u kryminal'nomu provadzhenni za zakonodavstvom Ukrayiny ta Pol'shchi: porivnyal'ne doslidzhennya [Examination in criminal proceedings under the legislation of Ukraine and Poland: a comparative study]. L'viv: L'vDUVS, 272 s. [in Ukr.].
5. Moyisyeyev, O. M. Arhumentatsiyni vlastyivosti vysnovku eksperta i shlyakhy pidvyschennya yoho dokazovoho znachennya [Argumentative properties of the expert's opinion and ways of increasing its probative value]. Retrieved from <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2707/%CE>. [in Ukr.].
6. Shcherbakov's'kyu, M. H. (2016). Napryamy vykorystannya sudovykh ekspertyz u kryminal'nomu protsesi [Areas of using of the expert's examination in criminal proceedings]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza (Forensic science and forensic examination)*, 61, 32–40 [in Ukr.].
7. Kupel's'ka, H. I., & Kravets', V. L. (2016). Zahal'ni oznaky ta dotsil'nist' yikh konkretyzatsiyi na stadiyi rozdil'noho doslidzhennya pocherkoznavchoyi ekspertyzy pidpysiv [General features and expediency of their specification at the stage of separate investigation of handwriting examination of signatures]. *Kryminalistychnyy visnyk (Forensic Bulletin)*, 2 (26), 102–106 [in Ukr.].
8. Moszczyński, J. (2016). Przejście od badań jakościowych do ilościowych – nowy paradygmat kryminalistyki czy tylko akademicka dyskusja [The transition from qualitative to quantitative research – a new crime paradigm or just academic discussion]. *Paradygmaty kryminalistyki* / J. Wójcikiewicz, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz (red.). Kraków: Wydawnictwo UJ. 26-43 [in Pol.].

9. Koziczak, A. (2015). Pomiar jako podstawa identyfikacji kryminalistycznej [Measurement as the basis for forensic identification]. *Współczesna kryminalistyka. Wyzwania i zagrożenia* / V. Kwiatkowskiej-Wójcikiewicz, M. Zubańskiej (red.). Szczytno: Wydawnictwo Wyższa szkoła policji w Szczytnie. 143–149 [in Pol.].
10. Do pytan'nyia doslidzhenn'ya rehional'noho voloss'ya lyudyny v sudoviyi praktytsi: dovidkova informatsiya dlya interpretatsiyi (2016). [On the question of regional human hair research in court practice: background information for interpretation] / O. Yu. Kanyuka, N. V. Morozkina, O. B. Yus'kiv, O. I. Tsebrzhyns'kyi. *Kryminalistychnyy visnyk (Forensic Bulletin)*, 2 (26), 107–116 [in Ukr.].
11. Fisher, B. A. J. (2017). A new challenge for expert witnesses relying on subjective information. *Forensic Sci Res*, 2 (3) 113–114. DOI: 10.1080/20961790.2017.1342587.
12. Kwiatkowska-Darul, V., & Wójcikiewicz, J. (2008). Czy «niewinny nie musi się bać?» Rozważania na kanwie sprawy Brandona Mayfielda [Does «innocent have to be afraid?» Reflections on Brandon Mayfield's case]. *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi M. Owocowi*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. 333–342 [in Pol.].
13. Brandon, Mayfield. Retrieved from <https://www.nytimes.com/topic/person/brandon-mayfield>.
14. A Review of the FBI's Handling of the Brandon Mayfield Case. Retrieved from <https://oig.justice.gov/special/s0601/exec.pdf>.
15. Yeshtokin, V. I., & Linyuchev, H. V. (2016). Do pytan'nyia vyyavlenn'ya slidiv postrilu pislya ostann'oho chyshchenn'ya zbroyi [To the question of detecting the marks of a shot after the last cleaning of the weapon]. *Kryminalistychnyy visnyk (Forensic Bulletin)*, 2 (26), 126–130 [in Ukr.].
16. European Network of Forensic Sciencs. Retrieved from <http://enfsi.eu>.

*Стаття: надійшла до редакції 24.11.2019
прийнята до друку 24.12.2019*

*The article: is received 24.11.2019
is accepted 24.12.2019*